

РЕЦЕНЗИЯ

Относно дисертацията на Зоя Иванова Лекова на тема:

**„МЕТАЛЪТ В МОНУМЕНТАЛНИТЕ СКУЛПТУРИ НА ЛЮБОМИР ДАЛЧЕВ,
ГАЛИН МАЛАКЧИЕВ, КРУМ ДАМЯНОВ, ГЕОРГИ ЧАПКЪНОВ, АНГЕЛ
СТАНЕВ, ЕМИЛ ПОПОВ”**

**за присъждане на образователна научна степен „доктор” по професионално
направление „Изкуствознание и изобразителни изкуства” – Национална
художествена академия, Факултет за приложни изкуства, катедра „Метал”**

от проф. Стефан Лютаков

Настоящото изследване изостря любопитството ни още със смелия избор на темата. Какво ли повече е намерил да ни каже авторът за тези толкова популярни, изследвани и важни за развитието и определяне облика на съвременната българска скулптура творци. Забързаният ритъм на движение на българската светска скулптура в краткото време от края на 19 век (почти от нищото) до днес води до забележителни постижения в основата, на които е творчеството на Любоми Далчев, Крум Дамянов, Галин Малакчиев, Георги Чапкънов, Ангел Станев, Емил Попов. Познавайки Зоя Лекова, като интересен художник със свои постижения в най – новата ни скулптура, знаейки за творческата и близост и лични контакти с повечето от тези автори не се изненадвам от различния поглед и професионалния прочит на тяхното изкуство. Изследването предлага един по – директен поглед към монументалната скулптура на представените автор – поглед отвътре, от кухнята на творческите процеси, по пътя от избора на крайно пластично решение до реализация в траен материал и реално пространство на монументалната творба. И не само защото е докторант на катедра „Метал” Зоя Лекова подчинява анализа си на значението на материала, в частност метал за художествените достойнства на едни от най - популярните публични произведения на утвърдените творци. Опирайки се на положителния пример за адекватно, пълноценно и осмислено използване на метала в тези творби авторката провежда изследване в основата, на което е, както се казва в увода „уникалността на метала и неговата водеща роля за безспорно смелите и новаторски решения, които всеки един от скулпторите е избрал за реализирането на своите идеи”. Така още в увод е разсеяно и малкото ни съмнение, че ще бъдат разглеждани познати автори, познати творби по познат изкуствоведчески начин. Уникалния характер и значение на изследването е художническият поглед позволяващ разглеждане на монументалната скулптура от гледна точка на професионалист, познаващ всички проблеми, които решава скулптора при реализацията на отговорни публични проекти един от най - важните, от които е избора на подходящ материал (в случая метал) за постигане на силно художествено въздействие и емоционално внушение. В увода докторантката очертава основните аспекти, в които ще бъде оценявана тази важна роля на метала – от чисто технологическите до художествено – творческите и личностни мотивации. Набелязва се основната цел – представяне на лятия метала като равностоен участник в творческия процес, чието познаване, творческо и често нестандартно използване от

значими творци провокира новаторски търсения и нови тенденции в българската скулптура. В тази част на дисертацията, както го изисква жанра са набелязани времевите граници на изследването (1937 – 2013 г.), основните методи, където от огромно значение за автентичността и приносния характер имат непосредствените контакти с творбите и част от авторите, разговорите интервютата с живите творците и техните оценки, биографичния и културно – историческия анализ.

По – нататък Зоя Лекова прави своите изводи анализирайки в хронологичен ред изкуството на избраните автори в контекста на целите на дисертацията.

Любомир Далчев е може би авторът дал с творчеството и с преподавателската си работа най - мощен тласък в развитието на българската скулптура. Разглеждайки творчеството му авторката акцентира върху вкуса му да експериментира с материята, да търси най – рационалното и потребно за освободеното му от шаблони мислене в новите и неупотребявани до момента в българската скулптура материали, техники и технологии. Става ясно, че тяхното използване и нестандартно съчетаване не само че не е използвано самоцелно, но и в голяма степен прави изкуството на големия скулптор много близко на българските традиции а монументалната му скулптура още по – свързана със средата и духа на своето пространство, с повода за нейното създаване.

Изследвайки скулптурата на Галин Малакчиев, въпреки трудностите авторката успява лично да се докосне и да направи авторски фотографии на едни от неговите почти непознати монументални пластики – тези от интериорното и екстериорно пространство на летище Русе. А тези пластики са пример колко смело и новаторско за времето си и същевременно адекватно за спецификата на пространството е пластичното мислене и отношение към материала на скулптора. А това са и едни от първите абстрактни монументални скулптури в отговорно публично пространство в България. Успява да докаже колко важен е металът като негово основно изразно средство за различния пластичен и духовен свят на Галин Малакчиев – одухотворена , очовечена форма, силна със своята крехкост и изящество, плуваща в пространството и съдържаща пространство, чувствена и тактилна, динамично балансирана, преодоляла законите на гравитацията.

От всички представени в изследването автори, може би Крум Дамянов е този, които най – видимо обвързва творческото си развитие, силата и посоката на пластичния си изказ с езика, биографията и възможностите на скулптурните материали. Постоянно изследва и изучава качествата им, развива, обогатява, прави по – многопосочни идеите си създавайки варианти на творбите си в метал, керамика, бетон, камък и т. н. Крум Дамянов е авторът реализирал най – мащабните и отговорни публични скулптурни проекти в най – новата история на българската скулптура. Като автор на големи монументи и ръководител на творчески колективи от скулптори, инженери и технически изпълнители познаването на физическите възможности и художествени качества на материалите не е само в резултат на индивидуален творчески интерес а задължително изискване за довеждане до край сложните като замисъл и технологична реализация проекти. Но и при този голям скулптор с неспокоен търсещ дух металът с огромните си изразни възможности е предпочитан. Точно на тези особености на изкуството на Крум Дамянов е обърнала внимание докторантката за да доразвие тезата си за големите, универсални възможности и огромното значение на метала за

цялостния характер, пластично и емоционално въздействие на неговите монументални произведения, за тяхното технологично изграждане Единствено чрез метала на принципа на натегнатите конструкции (тенсегрити) той решава пластично - конструктивни проблеми в някои по – странични свои творчески хрумвания като антигравитационните конструкции в Белгия и др. Търсейки общото и различното в изкуството на Далчев, Малакчиев и Дамянов докторантката прави точни и неочаквани констатации за пространството в скулптурата на Крум Дамянов. В някои от творбите си, оставяйки категорични отвори в скулптурния масив автора прави видима вътрешността на формата и дори самата технологична конструкция. Пространството вече е в още по сложна и драматична симбиоза с плътните форми а носещата конструкция - равностойна пластична реалност. Нещо повече – авторът не само не прикрива технологичния процес, градеж и конструирането а го демонстрира. И тук е незаменната роля на метала. По – специално внимание в тази част на изследването от гледна точка на използването на метала като основен и доминиращ е обърнато на „Часовниковата кула“ в град Хасково, мемориалния ансамбъл „Асеневци“ във Велико Търново, монумента на Софроний Врачански във Враца, пластиките от скулптурния парк на Юго Вутен в Геел, Белгия и др.

Представяйки творчеството на Георги Чапкънов Зоа Лекова се съсредоточава върху възможностите на лятия метал за изграждане на виртуозни конструкции и детайлизиране, каквото демонстрира големият скулптор. Вкуса и ненадминатостта на Чапкънов в малката сюжетна пластика, методите му на работа, самостоятелността в леярския процес, занаята който щедро раздава на редица млади творци са във фокуса на авторката, като правят и тази част на текста важно звено от изследването. Авторката анализира в дисертацията и редица важни публични проекти на Георги Чапкънов където вкуса му към детайла и прецизната моделировка е пренесена в портретните паметници, и в другата монументална пластика, а затова отново е важна ролята на метала. Представена е и техниката на реализиране на метална пластика чрез галванизация, също предпочитана технология, даваща голяма прецизност на пластичния отпечатък. В тази техника Чапкънов реализира редица свои релефи предназначени за публична среда като голямата му композиция от НДК „И ний сме дали нещо на света“. Важен акцент тук е представянето на редица мащабни проекти на автора от отпадъчни метални предмети, скрап – материал почти неизползван по този начин от останалите творци обект на дисертацията. Тук отново духът на Чапкънов, неговата наблюдателност, изобретателност, комбинативност, чувство за хумор са в единство с градивния материал. Мъртви метални предмети с често прозаично минало оживяват по друг начин вградени в творби като „Дон Кихот“ и „Санчо Панса от музея „Дом на хумора и сатирата“ в Габрово, „Пауни“ от Силистра, „Водно конче“ и „Куче“ от Южна Корея, многото пластички реализирани в Япония, Швейцария и др.

Поради човешката си и колегиална близост с Ангел Станев и Емил Попов, авторката провежда своето изследване в частта представяща скулптурата на най – младите творци обект на дисертацията като се опира изцяло на личния контакт и директното проследяване на творчески процес, на разговори и интервюта със самите тях, и т.н. Онази свобода, новаторство и дори бунтарство, с което се отличава тяхното изкуство реабилитира скулптурата като личен, интимен жанр, като територия, на духа,

на индивидуалния, неповторим свят и чувствителност на твореца и неговата личност независимо от мащаба, материала и предназначението на творбата. Независимо, че в по – голямата си част техните произведения са реализирани предимно в лят метал и стомана, човешката им философия и усещане за неспирно движение, промяна и ефимерност на битието е закодирана и в най- трайните материали с които те творят. Ценно според мен тук от гледна точка на целите на дисертацията е, че е обърнато внимание на някои от мащабните публични пластики на Ангел Станев и Емил Попов реализирани от калибрована, индустриална стомана – метални плочи, листова стомана, тръби, арматурно желязо и др. Тези нови и не така мащабно използвани в българската скулптура материали, дават възможност за свободно, със замах боравене с обема и пространството, което скулптурата съдържа и, в което живее диференцирано от нейната маса. Скулпторите забелязват перспективите за мащабни пространствени решения и предоставената от тези съвременни средства за въздействие възможност за разширяване функциите на монументалната скулптура във вечно променящото се обществено пространство.

Извършена е огромна изследователска и събирателска работа. Целият текст на дисертацията освен със своите приноси е стойностен и от гледна точка на богатата, точна и премерено поднесена информация. Събраните факти, дати, събития от живота на тези значими български творци, етапи, перипетии и особености при реализацията на техните монументални творби придават на дисертацията голямо познавателно значение. Доста от тези факти, особено свързаните с особености на технологичния процес в работата на скулпторите, етапите на проектиране, одобрение и реализация се споменават за първи път. Авторката успява да каже много с доста изчистен, естествен, пестелив, но ясен професионален език. Стилът и забележимо се отличава от псевдо-научното писане изпълнено със сложни клишета често прикриващи безсмислието на текста.

Зоя Лекова подкрепя своите изводи с цитати на автори разглеждащи определени творби или аспекти от изкуството на скулптурите обект на дисертацията като Елена Попова, Петър Атанасов, Атанас Пацев, Венета Иванова, Красимир Илиев с цитати от свои интервюта с Цветана Малакчиева, Крум Дамянов, Иван Славов, Емил Попов, Георги Чапкънов, Емил Попов. Напълно приемам обобщенията направени в заключението, че подобно изследване на скулптурата на тези утвърдени български творци в контекста на използването на метала в монументалните им пластики и на неговото значение за уникалността на пластичните внушения не е правено до момента.

Без да става учебник по технология на скулптурата изследването описва доста подробно някои технологични принципи и процеси в бронзолеенето, кованите мед , желязо, работа с оловни листове галванопластика и галваностегия, и т. н.

Материалите по реализиране на цялото изследване, ползването на личните архиви на авторите за целите на дисертацията, новите факти и направени изводи чрез авторски интервюта, разговори и директен контакт с произведенията правят този труд много полезен за едни бъдещи големи и цялостни изследвания на творчеството на тези скулптори, каквито до сега не са правени за повечето от тях. С богатия фактически материал, концентрирана информация, с разкриването на някои по непознати страни от изкуството на представените скулптори, с изследването на непопулярни творби и дори

цели цикли от пластики, с направения исторически преглед в развитието на монументалната скулптура и изводите за степента на зависимост на нейните автори, на нейния характер от различната обществено – политическа среда, с добре оформеното приложение, напълно представящо чрез фотоси (голяма част от които авторски или от личния архив на скулпторите), всички анализирани произведения дисертацията може да бъде много полезна не само на студентите от НХА, но и на всички специалисти в областта.

След всичко казано до тук убедено мога да заявя, че дисертацията на Зоя Иванова Лекова на тема „Металът в монументалните скулптури на Любомир Далчев, Галин Малакчиев, Крум Дамянов, Георги Чапкънов, Ангел Станев, Емил Попов” има всички качества за присъждане на нейния автор на образователната научна степен „доктор” и призовавам уважаемото жури да гласува за това.

20. 02. 2017 г.

проф. Стефан Лютаков